

Helgensager.

(Aarhus.)

Af

J. F. Fenger.

Under denne Overskrift har jeg tidligere i »Kirkehistoriske Samlinger« leveret nogle Bidrag til at oplyse Helgendyrkelsen i Danmark, og en velkommen Anledning til at fortsætte disse Bidrag fik jeg derved, at Selskabet for Danmarks Kirkehistorie den 2den September 1857 afholdt sit Høitidsmøde i Aarhus. Da mange Venner af vore kirkelige Fortidsminder ved denne Leilighed samledes, var det at vente, at disses Opmærksomhed fortrinlig vilde henvende sig paa Byens ærværdige Domkirke. Et Foredrag i Domkirken og over denne samlede derfor først en talrig Tilhørerkreds. Et Omrids af disse Foredrag, som Professor Høyen holdt, er alt leveret i Fædrelandets Feuilleton og nu atter aftrykt. Af mit Foredrag, som sluttede sig til dette, vil jeg her forsøge at give et Omrids. Det handlede om tre Mænd, som hver paa sin Viis har Betydning for Aarhus's Kirkehistorie. Den første er den hellige Clemens, Biskop i Rom, men Skytspatron for Aarhus Stift, Domkirke og Domkapitel. Den anden er den hellige Niels fra Aarhus, hvis Grav i Byen blev et stærkt besøgt Valfartssted. Den tredie, Salomon fra Aarhus, var vel ingen Helgen; men, samtidig med den hellige Dominicus, personlig kjendt og udsendt af denne til Danmark, blev han den Mand, som hos os indførte Domini-

kanerordenen, der i flere Henseender fik Betydning for vort Fædreland. Dominikanernes Klosterkirke i hans Fødeby Aarhus er endnu i vore Dage den ene af Byens to Sognekirker under Navn af »Vor Frue-Kirke«, og flere kirkelige Minder knytte sig til den. Ved at fortælle om disse tre mærkelige Mænd og ved her atter at meddele min Fortælling træder jeg ikke frem som den, der har udtømt Emnet; men, ved at sysle med den danske Kirkes Fortid har jeg stødt paa mangehaande Ting, som jeg ved given Leilighed gjerne vil bringe ud i en videre Kreds. Mødet i Aarhus gav mig Anledning til at fremdrage ovennævnte tre Mænd, hvis Historie jeg gjerne vil anbefale Aarhus Geistlighed og andre Yndere af vor Kirkehistorie til fortsat Opmærksomhed, da det ikke kan feile, at fortsatte historiske Granskninger i Forbindelse med nøiagtig Undersøgelse af de lokale Mindesmærker og Minder ville betydelig kunne forøge hvad jeg i en Hast har kunnet samle og hyde først mine Tilhørere og nu mine Læsere.

1. Om den hellige Clemens.

At Aarhus Domkirkes Skytspatron er Clemens den Første, Biskop af Rom, derom kan der slet ingen Tvivl være. Han er altsaa en historisk Person og var, efter de bedste Vidnesbyrd, den tredie Biskop i Rom efter den hellige Peder. Man regner nemlig efter Peder Linus, efter denne Cletus eller Anacletus og derpaa Clemens, hvis Tid som Biskop i Rom falder i de sidste 10 Aar af første Aarhundrede (Aar 91—100 efter Kristus). Større Tvivl er det underkastet, om Romerbiskoppen Clemens er den samme, som nævnes i Pauli Brev til de Philippenser (4 Kapitel 3die Vers). Vi antage det dog, paa Vidnesbyrd af Origenes, Eusebius, Epiphanius og andre Gamle¹; og har da en Mand for os, hvem Apostelen Paulus giver det deilige Vidnes-

¹ Man kan efterse Stederne hos Hefele i hans Udgave af de apostoliske Fædres Skrifter (Tybingen 1855) Prolegomena Side 17.

byrd, »at han har stridt med ham i Evangelio, og at hans Navn er skrevet i Livsens Bog.« Han regnes til de apostoliske Fædre, og et Skrift af ham er kommet til vore Dage, nemlig et Brev skrevet i den romerske Menigheds Navn til Menigheden i Korinth, som opmuntrer til Enighed og Ydmyghed. Det stod i saa stor Anseelse, at det i Oldtiden i mange Menigheder blev forelæst ved Gudstjenesten. Alligevel ansaae man det længe for tabt, indtil en Afskrift af det blev funden bag i den gamle og fortrinlige Codex af Bibelen, som sædvanlig kaldes den alexandrinske, og som Patriarken i Konstantinopel Cyrillus Lucaris i Aaret 1628 sendte den engelske Konge Carl den Første til Foræring. Siden er Brevet udgivet flere Gange saavel i Grundsproget som i Oversættelser, det kan ogsaa læses paa Dansk i Muus's Oversættelse af de apostoliske Fædre.

Saaledes har jeg omtrent samlet, hvad Historien beretter om den hellige Clemens, Biskop af Rom. Vil man vide mere, maa man forlade Historiens Gebet og tye til Legenden; men Spørgsmaalet er, om dette ogsaa vil lønne sig. At Legendeliteraturen, naar den betragtes i det Hele og i det Store, bærer et vist Sygelighedens Præg, vil jeg slet ikke nægte, ligesaa lidt som at mange Legender ved en falsk Aandelighed og Misbrug af det Mirakuløse maae støde den besindige Kristen tilbage og forfeile Virkningen paa ham, saa han istedetfor at beundre den Helgen, hvis Levnet Legenden beretter, bliver kold ved hans Gjerninger som ved hans Lidelser, stundom vel endog oprøres istedetfor at fyldes med Beundring. Men alligevel vil jeg paa-staae, at der i Legendeliteraturens Sandørken findes mange Guld Korn, som det vel kan lønne sig at samle op og benytte. Legender, saadanne som den om den store Christopher, om de syv Sover og mange andre indeholde en Kristendommens Poesi, som det vilde være uforsvarligt at vrage. Dette gjælder ogsaa om Clemens's Legende, idetmindste om visse Træk af den, om hvilke det kan paavises, at man i Aarhus Stift fortrinlig har mærket sig dem.

Der fortælles, at Biskop Clemens for sin Troes Skyld blev jaget i Landflygtighed og af Keiser Trajan dømt til at arbeide i Marmorbruddene paa Halvøen Krim. Her forefandt han en stor Flok Kristne, som vare dømte til det samme besværlige Arbeide, og hvis Lidelser derved betydelig forøgedes, at de paa Stedet ikke havde Drikkevand, men maatte hente det paa deres Skuldre langt borte fra. Clemens ynkedes over sine Stalbrødres Nød og ønskede at afhjælpe den. Et Lam, fortæller Legenden, viste ham Vei til et Sted, hvor hans Stalbrødre vel intet Vand kunde finde, skjønt de gravede flittigt og længe, men hvor Vand strax fremvældede, da Clemens med sin Hakke berørte Jorden. Denne Begivenhed, dog opfattet paa eiendommelig Viis, findes afbildet paa et Sigil, som forhen har tilhørt Aarhus Domkapitel, men nu findes i Oldnordisk Museum i Kjøbenhavn. (Det er afbildet i Ny Danske Magazin 1ste Del Side 129.) Clemens knæler i sin Bispedragt med opløftede Hænder og en Glorie om Hovedet. Forved ham er et Bjerg, hvoraf springer en Kilde; ovenpaa Bjerget staaer et Lam med en Fane. Man seer heraf, at Folk i Aarhus har ved Clemens's Redskab til Hjælp i Nøden tænkt sig Bønnen i Jesu Navn. Ved Lammet, der ledede ham til Kilden har man nemlig tænkt sig Guds Lam og afbildet det med Seiersfanen. Nu er det vel saa, at vi ikke mere har, hvad Biskop Tyge den Første, om hvem det i Arild Hvitfelts Bispekrønike hedder, at han midt i det trettende Aarhundrede »skrev til Rom S. Clemens Levnet og Legender før han blev Bisp«, har samlet og hjembragt, saa vi hverken kunne gjengive hans Fortælling eller de Betragtninger, han over det Fortalte mulig har anstillet.² Men Afbildningen paa Signetet taler selv til den kristelige Betragter. See, siger den, St. Clemens i den øde Ørken. En saadan Ørken er Ver-

² Man sammenligne dog Clemens-Legenden, i det gammel-svenske Legendarium 1ste Binds 3die Hefte, udgivet af det svenske Oldskrift-Selskab.

den for Guds Børn. De maae igjennem den, for at naae deres Maal — gjennem Ørken maa vi gaae, saa er Kanaan at faae. Men Ørken er øde, de trænge, som Israel for-dum paa sin Vandring, daglig til Manna, som kan mætte deres Hunger, og rislende Vande, som kunne lædske deres Tørst, og saa har de ofte ingen Moses, der kan slaae paa Klippen, saa den giver Vand. Da griber den Kristne til sit Redskab, Bønnen i Jesu Navn, og naar han ret knæler i dette Navn over alle Navne, saa strømmer den Kilde, der springer til et evigt Liv, ei blot til at lædske den Enkeltes Tørst, men ogsaa deres, som ere med ham.

Denne skønne kristelige Symbolik fremtræder lige saa tydelig af Beretningen om Clemens's Død, der slutter sig til Ankeret, et Tegn, der overalt i Aarhus's Helligdom træder os imøde. Alt langtfra seer man det afbildet uden-paa Domkirkens Taarn, og i Kirken selv viser det sig over Prædikestolen saavel som paa Alteret og paa Bispekaaben, der brugtes paa Høitidsdage, de to sidste Steder i den hellige Clemens's Haand. Paa ovennævnte Signet er det afbildet mellem den bedende Clemens og den sprudlende Kilde, skjønt det ikke staaer i nogen ligefrem Forbindelse med den der fremstillede Begivenhed. Noget Lignende er Tilfældet med det andet Signet fra Aarhus, som er os lev-net og som ligeledes opbevares i det Oldnordiske Museum. De bestandige Vikarier ved Aarhus Domkirke dannede et Broderskab, hvis Skytshelgene vare Apostlene Peder og Paulus. I Signetet er afbildet Peder med sin Nøgle og Paulus med sit Sværd, men mellem begge et Anker.

Med Ankeret har det i Clemens-Legenden følgende Sammenhæng. Clemens's Prædiken og Jærtegn samlede de omboende Hedninger, som i Flokketal traadte over til Kri-stendommen. Da dette kom Keiseren for Øre, dømte han Biskoppen til Døde, og Dødsdommen udførtes saaledes, at Keiserens Tjenere greb den hellige Mand, førte ham i et Skib ud paa Havet, bandt et Anker om hans Hals og ned-sænkede ham i Dybet, hvorfra dog hans døde Legeme til-

ligemed Ankeret paa en vidunderlig Maade kom tilsyne, idet Havet veg tilbage, saa Clemens's Legeme kunde blive begravet i et Kapel³, som snart blev et Valfartssted for Krøblinge og andre Ulykkelige, der søgte Hjælp og Linderung, idet de holdt deres Andagt ved hans Grav. Disse Begivenheder findes afbildede paa to Malerier, der høre til Aarhus Domkirkes Altertavle. Det ene fremstiller Søfolkene, der paa Skibet har grebet den hellige Clemens og ere i Begreb med at udkaste ham med Ankeret om Halsen; det andet fremstiller hans Begravelse i Kapellet — Ankeret staaer ved Siden, Krøblinger ile til fra det Fjerne. Naar Vorherres Kors, som bragte ham Døden, alligevel er blevet de Kristnes Symbolum og navnlig er blevet brugt til at afbilde den kristne Tro, saa det fra Arilds Tid har heddet: »ved dette skal Du vinde,« saa er det igrunden den samme Tanke, der lader Ankeret, som bragte Clemens Døden, fremtræde som et Symbol paa vort levende Haab. (Sammenlign Hebr. 6, 18. 19.) Vel veed jeg ikke, hvilke Tanker og Følelser, der rørte sig hos Clemens i Dødsøieblikket; men det er ikke umuligt, at de svarede til hvad jeg hørte en Almuesmand berette som hans Erfaring i et af de alvorligste Øieblikke af hans Liv. Han var ganske ene i en lille Baad paa en af vore sjællandske Indsøer, da en Storm pludselig hævede sig med stor Voldsomhed og satte Søen i et frygteligt Oprør. Forgjæves arbejdede Manden af alle Kræfter, for at naae sit Maal; han tabte sine Aarer, maatte lade Elementerne raade og tænkte: nu er Du Dødens Bytte. Da gav han sin Sjæl Gud i Vold og havde, fortalte han mig, en besynderlig Trøst ved at tænke paa, at »Havet skal afgive sine Døde« (Aabenb. 20, 13). Hans Time var dog endnu ikke kommen, Bølgerne kændrede ikke den lille Baad, men kastede den omsider til Strandbredden, paa hvilken han kunde stige ud og takke Gud

³ Det svenske Legendarium siger, at det var begravet „i Mønster af Marmorsteen, Guds Engles Bygning.“

for sin Frelse; thi her havde Han og ikke Mennesker hjulpet. — Clemens maatte vel lade sit Liv, men blev efter Legendens Beretning ikke i Dybet indtil Opstandelsens store Dag, Havet maatte før den afgive sin Døde til en hæderlig Begravelse og en velsignet Ihukommelse, Ankeret, der bragte ham Døden, fulgte med, da han atter kom for Dagens Lys, og den Kristne, der betragter Clemens med Ankeret i Haanden, seer deri ikke Dødsredskabet, men Haabets Symbol og nynner sit: »Kast kun Anker, her er Grund, det er godt paa Gud at bygge.« Kunde kun ogsaa vi i vor Dødsstund fastholde det levende Haab, saa det om os kunde med Sandhed siges, hvad Digteren synger om den gamle Sømand: »Hans Død var let — hans Hoved laae paa et Anker.«

Jeg har alt anført Beviser paa, at Folk i Aarhus Stift har søgt en Glæde i, hyppig at mindes Clemens og hans Anker — jeg vil endnu fremdrage et fra Tiden før Reformationen. Da den gamle Biskop Niels Clausen, trætt af Embedets Besværligheder, nedlagde dette, overdrog han det til den ædle Ove Bilde. Man har endnu i Geheimearkivet et egenhændigt Brev (trykt i Ny Danske Magazin 1 Bind Side 208), dateret Onsdagen efter St. Søren's Dag 1520 og skrevet strax efter hans Indsættelse i Bispeembedet til hans Moder. »Den alsommægtigste Gud, skriver han, og Hr. sancte Clemen og alle vore Patroner unde mig den Naade, at jeg saa maa forestaae mit Embede og Regimente, at det maa være Gud og Hr. sancte Clemen til Lov, Hæder og Ære og den hellige Kirke til Bestand og mig til Lykke, Glæde og Salighed.« Endvidere: »jeg kan aldrig fuldtakke den alsommægtigste Gud, Hr. St. Clemen og alle vore Patroner for alle deres Velgjerninger, de mig bevist have.« Endelig hedder det: »Kjære Moder, i hvilke Maade jeg kan bevise Eder sønlig Kjærlighed, skulle I, næst Guds Hjælp og Hr. St. Clemen finde mig for en villig og kjærlig Søn mod Eder, som mig bør at være mod min kjære Moder. Hermed Eder Gud og St. Clemen befalende.«

Og nu skulde jeg vel slutte mine Ord om S. Clemens med at gjøre opmærksom paa Helgendyrkelsens Misbrug, da sidst anførte Brev tydelig viser, at selv en Mand som Ove Bilde kun altfor meget glemte, at der kun er een Gud og kun een Midler mellem Gud og Mennesker, Mennesket Jesus Christus. Ja, saaledes kunde jeg gjerne slutte; men jeg vil dog heller ende paa en anden Maade, nemlig med at opfordre Guds Ords Tjenere i Aarhus Stift og hvorsomhelst til at prædike flittig og hjertelig om den troende Bøn i Jesu Navn og om Opstandelsens levende Haab.

2. Om den hellige Niels fra Aarhus.

Det hændte ikke sjældent i Pavedømmets Dage, at Folket paa egen Haand tog sig en Helgen, som i Grunden aldrig blev erkjendt af den romerske Stol og derfor aldrig kom i Almanakken, men alligevel fik stor Berømthed og ivrig Dyrkelse. En saadan var Hellig-Anders af Slagelse, der aldrig modtog pavelig Kanonisation, og noget Lignende gjælder om Niels af Aarhus. Man har vel et Par Pavebreve, som paabyde en Undersøgelse af de Jærtegn, som sagdes skete, naar Niels af Aarhus var bleven paakaldt; men videre kom det nok ikke. Han var en Kongesøn, og hans Fader var Knud den Femte Magnussen, som faldt ved Blodbadet i Roeskilde 1156. Hans Fødsel kostede hans Moder Livet, men paa Faderens Befaling opdroges han hos Bedstemoderen, som altid kaldte ham Søn, og han vidste ikke af sin Moder at sige, før han 7 Aar gammel en Dag af en Legekammerat blev slaaet haardt med en Bold. »Jeg skal sige det til min Moder,« udbrød Drengen. »Ja din Moder,« svarede den Anden, »hende frygter jeg ikke, for hun er død.« Nu løb han til Bedstemoderen, som maatte tilstaae, at hans Moder døde den Nat hun fødte ham. »Hvor kan jeg da leve, udbrød Drengen grædende, »da jeg er Skyld i min Moders Død.«

Fra dette Øieblik begyndte han en streng Levemaade, som han fortsatte, da han senere kom til Hoffet. Han bar Haarskjorte under sin Brynie, fastede, gav Almissee, bad og opmuntrede Andre til Gudsfrygt, ligesom han ogsaa lovede en bestandig Kydskhed. Han forlod siden Hoffet, drog til sine Eiendomme i Jylland og levede der i Ensomhed med sin Kapellan Hugo. Et Syn af Engle bebudede hans Død. Han valgte selv sit Leiested i Aarhus, i Trækapellet ved Stranden, som Biskop Peder Vognsen siden, efter erholdt Tilladelse af Pave Innocens den Tredie, gjorde til Kathedralkirke og indviede til St. Clemens⁴. Niels af Aarhus kom i stort Ry for de mange Jærtegn, som skete ved hans Grav. At det Offer, som bragtes ham, har været af Betydenhed, kan sluttes af det Træk, som Annalerne berette, nemlig at Kong Valdemar Seier tømte hans Kiste og paastod, at han var nærmest dertil, da Niels af Aarhus var af hans Familie. Dette glemtes dog ikke Kongen af Geistligheden, hvorom Petrus Olai skriver i sine Annaler til 1219. Da Kong Valdemar med sin Hær var stegen iland i Estland og blev bange for Hedningenes Mængde, sagde Aarhus Bisp til ham, at hvis han fik Seier, saa maatte han forbedre sin Opførsel mod sine Undersaatter og mod salig Niels af Aarhus, hvis Offer han havde tilegnet sig. Det Samme raadte den ærværdige Erkebisp Andreas. Kongen lovede dette og fik Seier efter at have paakaldt de Salige Laurentius og Niels⁵.

Hvad nu den hellige Niels's Legende angaaer, da fortjener den visselig Opmærksomhed og Omtale, men ikke paa Suhms Maner, som i sin Historie (XI. Side 144) efter at have fortalt efter Legenden, hvorledes en Tyv, der vilde

⁴ Saaledes siger Legenden om Niels fra Aarhus, der findes i Langebeks *Scriptores* 5te Bind, og afviger altsaa fra den almindelige Beretning, som kan efterlæses i Dansk Atlas 4de Bind Side 71. Deri angives, at han blev flyttet til den opbygte Domkirke. Legendens Beretning fortjener Opmærksomhed.

⁵ Petri Olai *Annaler* i *Scriptores rerum danicarum* 1 Del, Side 182. Ny kirkehist. Saml. I.

stjæle Penge af Niels's Blok, og en Anden, som vilde stjæle Æbler af hans Abildgaard i Skibby, ikke kunde komme afsted med deres Tyvekoster, tilføier: »Ventelig har man da havt gode Fodangler.« Saadanne Forsøg paa at forklare Legendernes Mirakler paa en saakaldt naturlig Maade, ere isandhed spildte, og den, der prøver dem, maa nødvendigvis komme tilkort, da Legenderne med største Letthed overbyde ham. Naar jeg har sagt, at Niels's Legende fortjener Opmærksomhed, saa er det dels fordi den har opbevaret adskillige smukke eller karakteristiske Træk, dels ogsaa fordi dens Jærtegn, selv naar de ikke ere forskjellige fra dem, der i Dusinvis findes i andre Legender, dog fremtræde med et stadigt Hensyn til danske Forhold, Personer og Steder. Forfatteren, som ikke nævnes, men maa have levet mod Slutningen af Erik Menveds Regering⁶, bestræber sig synlig for at afhjemle Miraklernes Troværdighed. Han beraaber sig paa de Personer, der har bevidnet dem, og nævner baade disse og de Helbredede ved Navn, han anfører ogsaa en dansk Bog om Niels's Liv, som Præsten Eskil, Vikar ved den Kirke (Basilica), som byggedes af Hellig-Niels, har havt i sin Gaard, og »min Morbroder,« tilføier han, »som længe boede i Skibby, pleiede at fortælle« o. s. v. Det er forunderligt, at Legendens Udgivere har anmærket det som en Feil i Manuskriptet, at de to Pavebreve, som meddeles, findes, som de sige, midt inde i Fortællingen, hvorfor de har meddelt Brevene ved Legendens Ende. Mod denne sidste Foranstaltning har jeg Intet at indvende, men vil kun gjøre opmærksom paa, at Brevene godt kunne forsvare deres Plads i Manuskriptet, naar man kun er bleven opmærksom paa, at Legendens Samler tildels er gaaet kronologisk tilværks, og i et Stykke af dem anfører Aarstal, naar han veed dem. Umiddelbart efterat han har fortalt, hvad han veed at være sket i Aarene 1250,

⁶ Efter Biskop Johan Askersens Tid, som døde 1306.

1251 og 1252, indfører han Brevene, som bestemt ere fra 1254 og 1255. Dette er altsaa ganske i sin Orden.

Den hellige Niels har aldrig været ganske glemt i Aarhus, og hvem der vil efterlæse, hvad der i Dansk Atlas 4de Del Side 82 fortælles om St. Olai Kirke, vil see, at selv da Kirken var nedfalden og Sognet lagt til Domkirken, knyttede Niels's Minde sig alligevel gennem flere Aarhundreder til Olai Kirkegaard, hvor der altid var idetmindste et Kors og en Indskrift, som skulde minde om den hellige Niels af Aarhus. Naar Korset faldt ned af Ælde eller Indskriften blev ulæselig, var der altid Folk i Aarhus, som vilde fornye begge Dele, og denne fortsatte Fornyelse gaaer lige ned til vore Dage, thi det er ikke mere end en halv Snes Aar siden, at Byen Aarhus lod sætte et Granitkors med en latinsk Indskrift til Niels's Ihukommelse paa Olai Kirkegaard, den smukke lille Plet, som, skjønt beliggende i Byen og noget indklemmt mellem Husene, dog endnu har bevaret sin Karakter af Kirkegaard, medens fremvoxende Træer give Vandreren Ly, og Havet i Nærheden bruser. Jeg har her fremhævet det Smukke ved St. Olai Kirkegaard, men nægter ikke, at under de smukke Træer hæver sig en Underskov af Nælder og Skarntyder, at Ligstenene ligesaa meget ligge i Jorden som ovenpaa den, og at nogle stygge Baghuse har sat sig i en intim Forbindelse med Kirkegaarden og har meddelt den altfor meget af deres Smuds. Kort sagt, medens Olai Kirkegaard endnu bærer Spor af, at man forhen har skjænket den en kjærlig Opmærksomhed, som den i høi Grad fortjener, baade ved sin Beliggenhed og sine historiske Minder, saa vise mange Kjendetegn hen til et begyndende Forfald. Et Rygte har sagt, at det var paatænkt at bortsælge Olai Kirkegaard til Byggepladser. Jeg vil haabe, at Fremtiden vil modsige dette Rygte, og at en By som Aarhus, i hvilken de historiske Minder æres, ikke blot vil vide at bevare den Plet, hvor Byens ældste Kirke stod, og paa hvilken en Menigheds Afdøde i mange Slægtfølger fandt Hvile, men ogsaa at overgive den net og

prydet til Efterkommerne. Deraf vil Aarhus By have baade Ære og Glæde.

Men dette er ikke nok. Vi kræve mere af Aarhus og henvende os navnlig til dens Boglærde med Bøn om, at de vil fæste deres Opmærksomhed paa Hellig Niels's Legende og oplyse den baade ved historiske og topographiske Undersøgelser. Disse sidste maae ikke blot gjælde Niels's Grav i Aarhus, men ogsaa hans Kilde i Viby, den af ham opførte Kirke og hans Eiendomme (*propria*), hvorved det i Legendens Anførte maa sammenlignes med det, man har i Dansk Atlas (f. Ex. om Viby IV. S. 109). I Legendens nævnes ei blot Skibby og Viby, hvor hans Eiendomme synes at have ligget, men ogsaa af Landsbyer i Stiftet Glenstrup og Randlev (Ranlog), samt af Kjøbstæder foruden Aarhus ogsaa Randers og Horsens. Af historiske Personer nævnes: Kong Waldemar, Biskop Johan Askersen og Kongemorderne fra Hjelm (*parricidæ Hyelmenses*). Charakteristisk er Fortællingen om Borgerne fra Kjøbenhavn (Haven), der i Havnød kastede Lod om, hvem de skulde anraabe af de 3 Helgene Knud, Vilhelm og Niels fra Aarhus. Da den Sidstes Lod tre Gange kom ud, raabte de: »hellige Niels, hjælp os«! og strax stilledes Uveiret, hvorpaa disse Borgere alle kom til hans Grav, bevidnede, at han virkelig var en Helgen og hædrede ham ved Gaver. — Det var en Seier, som den jydsk Helgen vandt over de to sjællandske. — Føies nu til alt dette de mange Personer, som Legendens nævner, baade Geistlige og Lægfolk, saa kan det vist ikke betvivles, at det vilde være en Vinding for det 13de Aarhundredes Kirkehistorie, naar en dygtig Mand vilde paatage sig historisk at oplyse den.

3. Om Klosterbyggeren Salomon.

Saalænge Talen har været om Clemens og Niels, har jeg i Aarhus kunnet forudsætte idetmindste noget Bekjendtskab med mine Personer; men nu da jeg kommer til

Salomon fra Aarhus, hører Bekjendtskabet op, og jeg nævner et helt ukjendt Menneske. Jeg vil derfor begynde med en Bekjendt, med den Mand, som ved sit Foredrag i Aarhus Domkirke skaffede sine Tilhørere et saa vakkert Overblik over Domkirkens Arkitektur og ligesom opførte den for vore Øine. Den samme Mand skylder jeg oprindeligt mit Bekjendtskab med Salomon fra Aarhus, og jeg vil nu fortælle, hvorledes det gik til. Det kan nu snart blive 30 Aar siden Prof. Høyen begyndte at reise om i de danske Provindser, for at betragte vore Oldtidsminder, især forsaavidt de angik Kunsten. Han har paa disse Reiser ogsaa været flere Gange i Aarhus, og man mærker helt vel paa hans Foredrag over Aarhus-Domkirke et fortroligt Bekjendtskab til denne Bygning, et Bekjendtskab af den Slags, som ikke vindes i en Hast. Paa disse Reiser gjorde han sine Optegnelser i smaa Bøger, som kunde føres med i Lommen, og som indeholde dels Notitser om Bygninger, Malerier og andre Kunstværker, dels Kopi af mærkelige Indskrifter, dels ogsaa Tegninger og Grundrids. Disse Optegnelser kunde synes den flygtige Betragtning at have henligget unyttede i en lang Aarrække, forsaavidt de endnu ikke i nogenlunde Fuldstændighed ere Offentligheden meddelte; men de har dog i Virkeligheden været til stor Nytte, ikke blot for Optegneren selv, der har benyttet dem ved sine Arbejder og Foredrag, men ogsaa for Flere, der har givet sig af med vore gamle Mindesmærker, og til hvem han med stor Beredvillighed har udlaant dem. Jeg maa saaledes bekjende, at jeg har havt megen Gavn af Prof. Høyens Optegnelser. Hans Blik for Kunsten, hans Kjendskab til Historien, hans Kjærlighed til vor Fortid, hans Paalidelighed og Nøiagtighed har gjort mig disse Bøger særdeles kjære. Det var dog ikke ved hans Optegnelser fra Aarhus, at jeg først gjorde Bekjendtskab med Klosterbyggeren Salomon. Jeg fik denne Mands Navn at see i Optegnelserne fra et ganske andet Sted i Landet, nemlig fra Lolland. Prof. Høyen bemærker, at der i Vaabenhuset

i Hunseby Kirke ved Maribo findes en Dørkarm af Granit med fire Linier Indskrift, som han har aftegnet, og hvoraf der ogsaa findes flere Tegninger i Oldnordisk Museums Arkiv. De ere alle paa Latin og Bogstavtrækkene henvise til det 12te eller 13de Aarhundrede. De 2 Linier ere Begyndelsen af 2 Skriftsteder efter Vulgata, nemlig: in principio erat (i Begyndelsen var (Ordet) Joh. 1, 1,) og: introibo in domum (jeg vil indgaae i (Dit) Hus, Psalm. 60, 13). Den tredie Linie synes at begynde med: juro per barbam; men Meningen af disse Ord er mig uforstaaelig, da jeg ikke kan læse de følgende Ord, skjønt Trækkene ere tydelige nok. Den fjerde Linie kunde jeg i Begyndelsen ikke heller læse, indtil jeg, ligesom Finn Magnussen ved Runamo-Indskriften fandt paa at læse fra Høire til Venstre. Da var den klar nok, og jeg frygter ikke for følgende Undersøgeres Bemærkninger om Selvbedrag og Naturspil; men fremlægger dristig en Afbildning af Indskriften efter en det oldnordiske Museum tilhørende Tegning af Hoffmann fra 1846. Her er den.

Der staaer, og hvert Bogstav vil findes: »Salomon me fecit monasterium,« hvilket kan betyde enten: Salomon gjorde mig, Klosteret — eller ogsaa: Salomon gjorde mig til et Kloster. Men hvem var nu denne Klosterbygger Salomon, som jeg aldrig havde hørt nævne? Jeg slog efter i Daugaards Klosterhistorie, som viste mig hen til en mærkelig Mand fra Aarhus, der blev Redskab til at forplante Dominikanerordenen til Danmark strax efter Ordenens Stiftelse; thi Salomon var ikke blot samtidig med, men ogsaa kjendt af den hellige Dominicus selv, ligesom han ogsaa stod i Forbindelse med Pave Honorius III, Skule Jarl i Norge, Valdemar Seier og Erkebiskop Andreas i Danmark. Alt dette sees af en livlig lille Beretning paa et Par Blade

i Langebeks Scriptoris 5te Tome, som kaldes Dominikanernes Historie i Danmark. Hvem der veed, hvor sparsomt vore historiske Kilder flyde fra Tiden efter Saxo, og hvor uendelig tørre Annalerne ere, vil destomere skatte denne lille Beretning, som indeholder Følgende.

I Aaret 1220 ved Paaskefesten indtraadte Broder Salomon fra Aarhus i Dominikanerordenen i Byen Verona i Lombardiet. Han havde derpaa isinde at gaae til Ungarn, men kom ikke længere end til Kärnthen, hvor han blev Prior i et Kloster. 1221 var han tilstede ved det almindelige Concilium, som den hellige Dominicus afholdt i Bologna; og blev derfra sendt til Danmarks Konge Valdemar og Andreas Erkebisp i Lund med Breve fra Paven og Dominicus. Han reiste over Cölln og Paris, derfra til Flandern, hvor han fandt et Skib, der gik til Danmark, og besteg det. Der reiste sig et svært Uveir og en tæt Taage, saa han seilede Danmark forbi og kom efter mange Dages Forløb til Norge, til Egnen om Trondhjem. Her maa det ikke forbigaaes, hvorledes Hjælperen i Nøden trøstede sin Tjener, da han trængte til Trøst. Da nemlig Skibet kastedes omkring i Havet og skjultes af Bølgerne, og Alle, fordi menneskelig Hjælp var ude, ventede Døden og paakaldte Gud af ganske Hjerte, saae denne Broder Salomon den hellige Dominicus, som netop i samme Aar gik til de himmelske Boliger, løfte Skibet op og holde det i sine Arme. Ved Skule Jarls Hjælp kom Broder Salomon efter store Besværligheder til Kjøbenhavn og traf der Hr. Erkebisen, som, efter at have læst Pavens og den hellige Dominicus's Breve, modtog Broderen godt og venligt. Paa samme Tid var Kardinalen Gregorius de Crescentia pavelig Legat i Danmark. Han fik fat paa Broder Salomon, som var dannet og veltalende, og brugte ham som Tolk ved sine Prædikener. Det første Dominikanerkloster blev stiftet i Lund, hvor Erkebisp Andreas modtog Brødrene 1221. Saavidt Beretningen i Scriptoris. — Hurtig udbredte Ordenen sig og vides i Danmark

at have havt 22 Klostre¹, næsten alle stiftede i samme 13de Aarhundrede. Daugaard angiver dem saaledes:

Lunde-Stift: Lund, Helsingborg, Aarhus og Halmstad.	4.
Roeskilde-Stift: Roeskilde, Helsingør, Holbek, Vordingborg, Næstved, Skjelskør.	6.
Odense-Stift: Odense.	1.
Viborg-Stift: Viborg.	1.
Aarhus-Stift: Aarhus, Randers, Horsens.	3.
Ribe-Stift: Veile, Ribe.	2.
Slesvig-Stift: Haderslev, Slesvig, Flensborg, Husum og Tønder.	5.
er: 22.	

Ved at gennemgaae denne Liste er det paafaldende, at Odense-Stift kun har 1 Kloster, især naar det sammenlignes med Nabostifterne Slesvig og Roeskilde, som har 5 og 6. Det vil derfor ikke være underligt, om Spor opdages til Dominikanerklostre i andre Dele af Odense Stift. At Dominicus har været kjendt paa Falster, seer man af Indskriften paa Kalken i Kippinge: o sancte pater Dominice ora pro me (see Kirkehistoriske Samlinger 2det Bind Side 25, hvor jeg har glemt at tilføie, at den er fra Kippinge). Denne Indskrift er dog meget langt fra at angive et Klosters Tilværelse paa Falster. Nærmere derved er overførte Indskrift fra Hunseby, med Hensyn til Lolland, saa det kunde vel ønskes, at nøiere Undersøgelser bleve anstillede, om der ikke til en Tid skulde have været et Dominikanerkloster enten i Hunseby selv eller dog i Nærheden, hvorfra saa mulig Dørkarmen af Granit kunde ved Klostre-

¹ Stephens nævner endnu adskillige Dominikanerklostre i Danmark fra 13de Aarhundrede, hvoriblandt 2 fra Børglum-Stift, nemlig Aalborg og Økloster. Endvidere: Dalum, Slagelse, Vissing og flere. See hans Brudstykker af Dominikanerordenens Kapitelsbog fra 13de Aarhundrede i Kirkehistoriske Samlinger 1 Del Side 549 og 550. Jeg nævner Brudstykkernes Angivelse kun i en Note, da historiske Undersøgelser ere fornødne, før disse mærkelige Levninger ret kunne benyttes; men saadanne Undersøgelser ere endnu ikke anstillede.

rets Forstyrrelse være reddet og bragt til Hunseby-Vaabenhus. Der er den gennem Aarhundreder bleven vel bevaret og har bragt Klosterbyggeren Salomons Navn til os. Ved Kirkens Reparation er den for nylig bortskaffet af Vaabenhuset og har faaet sin Plads paa Kirkegaarden, jeg vil haabe, kun interimistisk, da dette mærkelige Stykke fortjener en Plads, hvor det bedre kan bevares.

Naar jeg iøvrigt har gjort Salomon, som nævnes i Hunseby-Indskriften, og Salomon fra Aarhus, som nævnes i Dominikanernes Historie, til en og samme Person, saa er det vel kun en Gisning, men en Gisning saa sandsynlig, at jeg godt tør forsvare den. Da Salomon virkede for Dominikanerordenens Udbredelse i Danmark, saa er det rimeligt, at han ikke glemte sin Fødeby, og Aarhus hører virkelig til de Byer, som alt i det 13de Aarhundrede fik et Kloster af Sortebrødre-Orden, hvis 4 Længder endnu staae. De 3 af disse anvendes til Hospitalets Brug, Klosterets Refectorium er nu Sygestue, og den gamle Omgang i Klostergaarden kan endnu spores. Den 4de Længde er Kirken med det smukke Taarn, som nu, under Navn af Frue-Kirke, er Sognekirke for en Del af Byen. Blandt Figurerne paa Altertavlen seer man endnu den hellige Dominikus, medens 2 ret mærkelige Malerier fra Prædellen under Altertavlen nu ere borttagne, men findes i Oldnordisk Museum. Prædellen har nemlig været til at oplukke, og disse Malerier ere anbragte paa de to Fløidøre, som kunde aabnes og lukkes. De fremstille 4 Helgener af Dominikanerordenen, nemlig 3 Munke og 1 Nonne, alle i siddende Stilling. Første Maleri fremstiller en Dominikanermunk med Helgen-glorie, som har paa Skjødets en aaben Bog, hvori er afbildet Kristus paa Regnbuen med de 2 Sværd, — endvidere en Dominikanernonne med Glorie, som har et Hjerter i den ene Haand, en Nagle i den anden, Tornekronen om Hovedet, Saar i Siden. Bag paa findes en latinsk Indskrift af Psalme 22 og Esaias 53. Den er malet langt senere, nemlig i 17de Aarhundrede. Andet Maleri har 2 Domini-

kanermunke med Glorie. Den ene holder en Korsstav og har en Bog paa Skjødets, den anden holder et Hjerte og en Flamme. Bag paa dette Maleri findes ligeledes en latinsk Indskrift fra 17de Aarhundrede, taget af Johannes Evangelium 3die Kapitel, men under Indskriften fremskinner et gammelt Maleri forestillende 2 Helgene, nemlig en Biskop med Bispestav i den ene Haand, et gennemstukket Hjerte i den anden — og en Pave med aaben Bog i begge Hænder. Et Slyngebaand med Indskrift omgiver begge Helgene. Det paa Slyngebaandet Skrevne har man hidtil ikke kunnet læse fuldstændigt.

Sortebrødre-Klosteret i Aarhus hører til dem, der afgave Mænd, som traadte i Reformationens Tjeneste, og Dominikanermunken Jens Andersens Historie har stor Lighed med Hans Tausens. Jens Andersen hørte dog ikke til de mere fremtrædende Mænd i hine Dage, men blev Sognepræst i Lemvig og var Fader til den berømte Læge Andreas Lymvicius, som blev Professor i Medicinen ved Kjøbenhavns Universitet.

Mit Slutningsønske være, at Dominikanerordenens Historie i Danmark maatte finde en Samler og Bearbejder.
